

ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ: ІСТОРІЯ І ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розглянуто історичні передумови та причини створення Міжнародного кримінального суду. Охарактеризовані мета та призначення цього інструмента міжнародної кримінальної юстиції.

Ключові слова: міжнародна юстиція, кримінальне право, воєнні злочини, Міжнародний кримінальний суд, злочини проти людяності.

В статье рассматриваются исторические предпосылки и причины создания Международного криминального суда. Охарактеризованы цель и предназначение этого инструмента международной криминальной юстиции.

Ключевые слова: международная юстиция, криминальное право, военные преступления, Международный криминальный суд, преступления против человечности.

Historical pre-conditions and reasons of creation of the International criminal court are considered in the article. Described aim and setting of this instrument of international criminal justice.

Keywords: international justice, criminal right, soldiery crimes, International criminal court, crimes against humaneness.

Постановка проблеми. Розвиток сучасної цивілізації з усією гостротою ставить перед людством ряд проблем, небезпечних для самого його існування внаслідок неконтрольованого поширення ядерної зброї, перспективи повзучої екологічної катастрофи, міжнародного тероризму, виснаження життєво важливих природних ресурсів. Під впливом глобальних ринкових сил посилюється нерівномірність розвитку різних частин світу, що провокує конфлікти, які супроводжуються порушенням норм права. Це примусило світову спільноту активізувати формування в системі міжнародного права інституту міжнародної кримінальної юстиції, інструментом якої є Міжнародний кримінальний суд.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання міжнародного кримінального права за кордоном висвітлювались такі видатними науковцями, як М. Шеріф Бассіоні, А. Ціммерман, О. Тріфтерер, В. Шабас, Ф. Кірш. Різні аспекти діяльності Міжнародного кримінального суду розглядали у своїх працях такі вітчизняні вчені, як М. В. Буроменьский, А. А. Маєвська, А. С. Мацько, Т. Л. Сироїд, В. С. Семенов, О. В. Касинюк та інші. Проте ряд питань потребує подальшого наукового дослідження.

Мета статті – дослідити причини створення Міжнародного кримінального суду, охарактеризувати пріоритети його діяльності на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Національні суди засуджували за воєнні злочини починаючи із середніх віків. Першим ґрунтовним зведенням цих злочинів став Кодекс Лібера (Leiber Code), прийнятий президентом Лінкольном у 1863 році. Далі з'явилася низка міжнародних договорів, зокрема, IV Гаазька конвенція 1907 року і її статuti, чотири Женевські конвенції 1949 року і їх Протоколи 1977 року.

1919 року на Паризькій конференції було прийнято рішення про організацію Постійної палати міжнародного правосуддя (арбітражний суд). До складу цього суду повинен був обиратись один представник від кожної держави, яка входила б до його складу. Передбачалось, що Постійна палата міжнародного правосуддя розробить власну судову процедуру і буде розглядати справи про злочини проти публічного міжнародного порядку і міжнародного права. Пропозиція про створення цієї інституції була прийнята Радою Ліги Націй для обговорення, проте до будь-яких практичних результатів не призвела. Задум кілька років обговорювався на міжнародних юридичних конференціях, було розроблено чимало проєктів, але Міжнародний кримінальний суд так і не було створено.

У 1948 році, після Нюрнберзького та Токійського процесів, Організація Об'єднаних Націй у статті VI Конвенції про запобігання злочинам геноциду та покарання за нього передбачила існування Міжнародного кримінального суду, який би здійснював правосуддя стосовно осіб, що обвинувачуються в геноциді. У резолюції від 9 грудня 1948 року Генеральна Асамблея ООН запропонувала Комісії міжнародного права ООН

«розглянути питання про створення міжнародного юридичного органу, на який покладатиметься розгляд справ осіб, звинувачуваних у вчиненні злочину геноциду».

У зв'язку з позитивним рішенням названої комісії Генеральна Асамблея створила Комітет для підготовки пропозицій щодо створення Міжнародного кримінального суду. Незважаючи на те що Комітет уже в 1951 році підготував проект статуту цього суду, а в 1953 році подав доопрацьований проект, Асамблея відклала розгляд цього питання до визначення поняття агресії. У подальшому питання щодо створення Міжнародного кримінального суду неодноразово поставало на порядку денному. І на це були причини. Попри те, що за останні півтора століття світовою спільнотою були створені різні інтернаціональні й регіональні системи захисту прав людини, мільйони людей продовжували ставати жертвами геноциду, воєнних злочинів і злочинів проти людяності. На жаль, лише небагато з винних у таких злочинах було притягнуто до суду у своїх власних країнах, тому більшість злочинів учинялася в упевненості, що судове переслідування за них украй маловірогідне.

У 1995 році розпочала свою роботу Коаліція неурядових організацій на підтримку Міжнародного кримінального суду. Додатковим стимулом активізації роботи з підготовки діяльності цього суду стали неодноразові приклади вчинення злочинів у багатьох частинах світу (геноцид, етнічні чистки, заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, у тому числі ампутація кінцівок навіть у дітей, сексуальне рабство) та надія на припинення беззаконня тих, хто стоїть біля керма влади. У минулому столітті вчинені найжорстокіші акти насилля за всю історію людства. На відміну від злочинів проти людяності, воєнні злочини можуть і не мати поширеного й систематичного характеру, досить одиничних випадків.

У 1994 році Комісія міжнародного права ООН прийняла проект Статуту Міжнародного кримінального суду, підготовлений робочою групою, та рекомендувала скликати дипломатичну конференцію для розгляду цього проекту та прийняття міжнародної конвенції про створення Міжнародного кримінального суду. Проте рішення про скликання дипломатичної конференції було прийняте лише в 1996 році (резолюція Генеральної Асамблеї ООН 51/207 від 17 грудня 1996 року).

17 липня 1998 року на дипломатичній конференції в Римі 120-тма державами був прийнятий Римський статут – міжнародний договір, яким було засновано Міжнародний кримінальний суд. Стаття 8 Римського статуту встановлює юрисдикцію Міжнародного кримінального суду над великим переліком воєнних злочинів, учинених під час міжнародних конфліктів. Статут надає право Міжнародному кримінальному суду розслідувати воєнні злочини, учинені під час внутрішніх конфліктів, таких, як громадянські війни. Внутрішні конфлікти є на сьогодні найбільш поширеними.

11 квітня 2002 року в будівлі Організації Об'єднаних Націй у Нью-Йорку пройшла церемонія прийняття ратифікаційних документів від 10 країн одночасно. Першими Римський статут ратифікували Боснія, Болгарія, Камбоджа, Конго, Ірландія, Йорданія, Монголія, Нігер, Румунія і Словаччина.

Станом на травень 2011 року договір ратифікували 114 держав. Україна, не будучи стороною Римського статуту Міжнародного кримінального суду, підписала його 20 січня 2000 року. Крім того, 18 жовтня 2006 року Україна приєдналася до Угоди про привілеї та імунітети Міжнародного кримінального суду, згідно з положеннями якої Міжнародний кримінальний суд користується на території кожної держави-учасниці такими привілеями та імунітетами, які є необхідними для досягнення його цілей.

Міжнародний кримінальний суд покликаний:

- бути стримувальним чинником для тих, хто планує скоїти важкі злочини проти міжнародних законів;
- спонукати національні органи юстиції, відповідальні за це в першу чергу, притягати до суду винних;
- надавати можливість жертвам насильства і їх сім'ям домагатися справедливості;
- стати значним кроком до подолання безкарності.

В юрисдикцію цього суду входить переслідування людини за таких умов:

- злочин був учинений на території держави, що ратифікувала Римський статут;
- злочин був учинений громадянином держави, яка ратифікувала Римський статут;
- держава, яка не підписала Римського статуту, заявила про злочин як про такий, що відноситься до юрисдикції Міжнародного кримінального суду;
- злочин був скоєний в ситуації, що становить загрозу міжнародному миру й безпеці, і Рада Безпеки ООН звернулася до Міжнародного кримінального суду відповідно до розділу 7 Римського статуту.

Компетенція Міжнародного кримінального суду обмежена в часі: вона поширюється лише на злочини, учинені після 1 липня 2002 року, тобто після набуття чинності Римським статутом. Щодо конфліктів, які тривають уже двадцять років, такі, наприклад, як війна в Уганді, то його компетенція обмежена тими діями, які були там здійснені після 1 липня 2002 року.

Статтею 34 Статуту визначена така структура суду: 1) Президія; 2) Апеляційна палата, Судова палата і Палата попереднього провадження; 3) Канцелярія прокурора; 4) Секретаріат.

Згідно зі ст. 3 Римського статуту місцем перебування Міжнародного кримінального суду є м. Гаага (Нідерланди). До складу Міжнародного кримінального суду входять 18 суддів, що обираються на термін 9 років шляхом таємного голосування на засіданні Генеральної Асамблеї ООН. Кандидати на посаду судді Міжнародного кримінального суду мають відповідати ряду загальних вимог, до яких належать високі моральні якості, незалежність та неупередженість, знання хоча б однієї з робочих мов Суду (російської, англійської, арабської, іспанської, французької чи китайської), наявність громадянства держави-учасниці, та спеціальним вимогам. До останніх належить компетентність у сфері кримінального та процесуального права, у відповідних сферах міжнародного права, а також досвід роботи як судді, прокурора, адвоката чи на іншій посаді у сфері кримінального судочинства або досвід професійної юридичної діяльності, яка має відношення до предмета судової діяльності Міжнародного кримінального суду.

Оскільки компетенція держави має пріоритет над компетенцією Міжнародного кримінального суду, постає питання: чому розслідування не може бути доручене судам тих країн, де були скоєні злочини? Адже судові процеси, як правило, проводять у тій країні, де було вчинено злочин, тому що процес є ефективнішим там, де зосереджена велика частина доказів злочину, де живе обвинувачений, більшість потерпілих і свідків, де учасники процесу знайомі з місцевими законами і добре володіють мовою.

Але в багатьох випадках провести процеси, що задовольняють цим умовам, на місці злочину неможливо, тому що місцеве законодавство може не містити відповідних норм права; може не діяти уся система правосуддя; країна може не мати достатньої кількості коштів для гарантування безпеки підозрюваних, потерпілих, свідків і інших учасників процесу. Прокурори можуть не мати достатньої політичної рішучості, щоб розпочати розслідування. Виконавча влада може перешкоджати слідству й судовому переслідуванню; її представники самі можуть бути причетні до злочинів і тому вдаватися до амністії, помилування і подібних заходів, які призводять до безкарності.

Від часу створення Міжнародного кримінального суду його діяльність постійно опиняється у фокусі уваги світової спільноти. Він порушував кримінальні справи стосовно злочинів в Уганді, Демократичній Республіці Конго і Центральнафриканській Республіці. Крім того, Рада Безпеки ООН передала Суду питання про ситуацію в суданському регіоні Дарфур. Був заарештований і переданий Міжнародному кримінальному суду громадянин Конго Т. Лубанга Дило, один з польових командирів незаконного збройного угруповання, якого звинуватили в примушенні до військової служби дітей у віці до 15 років і використанні їх у воєнних діях. Видано ордери на арешти ще 5 членів збройного формування з Уганди, обвинувачених у викраденні тисяч дітей, яких вони насильно вербували у свої ряди або використовували як домашню прислугу або сексуальних рабів. 21 липня 2008 року Міжнародний кримінальний суд видав ордер на арешт президента Судану Омара аль-Башира за звинуваченням у геноциді у зв'язку з конфліктом у Дарфурі. Щоправда, він не був заарештований. 12 липня 2010 року Міжнародний кримінальний суд видав новий ордер на арешт президента Омара аль-Башира, інкримінувавши йому звинувачення в організації й проведенні геноциду трьох етнічних груп у складі населення Дарфура.

У травні 2011 року Прокурор Міжнародного кримінального суду Луїс Морено-Окампо офіційно попросив у суддів міжнародні ордери на арешт лідера Лівійської Джамахірії полковника Муаммара Каддафі та його сина Сейфа аль-Іслама, а також голови лівійської розвідки й родича Каддафі – Абдулли аль-Сенуссі, звинувативши їх у злочинах проти людяності. У свою чергу заступник міністра закордонних справ Лівії Халед Каїм назвав діяльність Міжнародного кримінального суду «сумнівною і направленою на переслідування африканських політиків». Лівійський уряд заявив, що не визнає юрисдикції Міжнародного кримінального суду.

Існує певна проблема у реалізації повноважень суду, пов'язана з тим, що притягнення до відповідальності різних високопосадовців часто є неможливим, доки вони перебувають на своїй посаді. З другого боку, Міжнародний кримінальний суд не повинен бути заручником геополітичних ігор і не використовуватися для тиску на окремі держави. Урегулювання цих проблем зробить діяльність Міжнародного кримінального суду більш плідною й дозволить йому виконувати свої функції в повному обсязі.

Висновок. Створення Міжнародного кримінального суду стало логічним етапом розвитку процедури постійного судового переслідування масових вбивць та воєнних злочинців. Поява суду зумовлена передусім необхідністю утворення дієвого механізму захисту міжнародного правопорядку, що все частіше порушується внаслідок міжнародних конфліктів, які неминуче призводять до порушення основних міжнародно-правових принципів та ведуть до скоєння міжнародних злочинів. Фактично виникла нова, ще не оформлена модель міжнародного права, відповідно до якої захист особи, подібно до захисту навколишнього середовища, розглядається як сфера інтересів усього світового співтовариства.

Література

1. Буроменский М. В. Значение международной уголовно-правовой юрисдикции в борьбе с организованной преступностью / М.В. Буроменский // Збірник наукових праць Харківського Центру з

вивчення організованої злочинності спільно з Американським університетом у Вашингтоні. – Вип. 2. – Х. : Право, 2001. – С. 48 – 67.

2. Касинюк О.В. Кримінально-процесуальні питання діяльності міжнародних кримінальних судів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 «Міжнародне право» / О. В. Касинюк. – Х., 2005. – 20 с.

3. Мацько А. Международный уголовный суд. История создания и сфера деятельности / Анатолий Мацько // Персонал. – 2002. – № 8. – С. 12–16.

4. Сироїд Т. Л. Жертви злочинів під захистом міжнародного співтовариства / Т. Л. Сироїд // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 2003. – № 2. – С. 138–141.

5. Ярмиш О. Н. Реалізація універсальної юрисдикції Міжнародного кримінального суду: проблеми і перспективи / О. Н. Ярмиш, Т. Л. Сироїд // Український часопис міжнародного права. – 2003. – № 4. – С. 57–60.

УДК 343.81

О.М. Шерман

доктор політичних наук,

П.С. Гарасим

Львівський університет бізнесу та права

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СЛІДЧОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ

Стаття присвячена мовностилічним проблемам, пов'язаним зі створенням окремих видів слідчої документації. Розглянуто діахронічні аспекти питання, запропоновані шляхи удосконалення процесу документування, зокрема, стосовно протоколів допиту.

Ключові слова: слідча документація, кримінально-процесуальні документи, постанова, протокол допиту, документування.

Статья посвящена стилистическим проблемам, связанным с написанием отдельных видов следственной документации. Рассмотрены диахронические аспекты вопроса, предложены пути усовершенствования процесса документирования, в частности, применительно к протоколам допроса.

Ключевые слова: следственная документация, криминально-процессуальные документы, постановление, протокол допроса, документирование.

Article is devoted the stylistic problems connected with a writing of separate kinds of the investigatory documentation. Diachronic aspects of a question are considered, ways of improvement of process of documenting, in particular, with reference to interrogation reports are offered.

Keywords: the investigatory documentation, criminal-remedial documents, the decision, the interrogation report, documenting.

Постановка проблеми. Створення документів – найбільш рутинна і водночас відповідальна частина праці юриста. Вся діяльність правознавця – це безперервна робота зі словом, як усним, так і писемним. З часів виникнення юриспруденції рівень цієї роботи є показником професійної зрілості правника. Неможливо уявити в якості досвідченого правника людину, яка не володіє навичками швидкого та ефективного складання документів. Водночас створення окремих видів юридичних документів може викликати певні труднощі мовностилістичного плану – через своє функціональне призначення та обставини створення. Йдеться насамперед про кримінально-процесуальні документи, основну частину яких складає фіксація живого мовлення, діалогу – протоколи допитів (свідка, потерпілого, обвинуваченого), протокол очної ставки та деякі інші.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження юридичної документації, і, зокрема, кримінально-процесуальних актів є невід'ємною частиною діяльності науковців різного профілю – як мовознавців, так і юристів. Зокрема, цим питанням займалися А. В. Корж, О.Р. Михайленко, В.М.Тертишник, М.А.Хазін, М.Д.Бойко, В.М.Співак та ін.

Мета статті – дослідити проблемні аспекти мовностилістичного характеру, обумовлені специфікою процесу створення та змісту такого виду слідчої документації, як протокол допиту.